

AGROBIZNES, FAN VA TEXNOLOGIYALAR

ILMIY-AMALIY
ELEKTRON
JURNALI

Агробизнес, наука и технологии

Agribusiness, science and technology

ISSN:
3060-5245

Toshkent-2026

Platform & workflow by
OJS / PKP

BOSH MUHARRIR

Oblomuradov Narzullo Naimovich – i.f.d. (DSc), professor.

Bosh muharrir o'rinbosarlari:

Islamov Soxib Yaxshibekovich – q.x.f.d. (DSc), professor.

Sultonov Kamoliddin Sadriddinovich – q.x.f.d. (DSc), professor.

Farmonov To'liqin Xayitmurodovich – i.f.d. (DSc), professor.

Muharrir:

Beglayev Uchqun Xurramovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent.

Tahrir hay'atining xalqaro a'zolari:

Kusainov Xalel Xaymullayevich – i.f.d. professor (Qozog'iston davlat texnologiya universiteti)

Vilija Aleknevičienė – i.f.d. professor (Universitet Vitovta Velikogo)

Gilbert Ludwig – professor, (JAMK University of Applied Sciences)

Bobojonov Ixtiyor Baxtiyorovich – i.f.d. professor (Germaniyaning Leybnits nomidagi Markaziy Osiyoda qishloq xo'jaligini rivojlantirish instituti (IAMO))

Daiva Makutenene – professor, (Vilniaus Magnus universiteti, Litva)

Xaitboyeva Nargiza Alikulovna – i.f.d. dotsent (Tojikiston davlat huquq, biznes va siyosat universiteti)

Tahrir hay'ati:**08.00.00-Iqtisodiyot fanlari:**

Gulyamov Saidasror Saidaxmedovich – i.f.d. (DSc), professor;

Saidov Muxammad-Ali Xakimovich – i.f.d. (DSc), professor;

Rustamova Iroda Baxramjanovna – i.f.d. (DSc), professor;

Ochilov Ilhom Sayitqulovich – i.f.d. (DSc), professor;

Askarov Nazimjon Niyozovich – i.f.d. (DSc), professor;

Abdullayev Altinbek Yangibayevich – i.f.d. (DSc), professor;

Boltayev Abror Sayitmuradovich – i.f.d. (DSc), dotsent;

Abduvasikov Abduaziz Abdulazizovich – i.f.n. professor;

Mamadiyarov Dilshad Uralovich – i.f.n. dotsent;

Achilov Mashrab Ulug'bekovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Galimova Feryuza Rafikovna – i.f.n. dotsent;

Odilova Dilnozaxon Barnayevna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Yangiboyev Dilshod G'ulomovich – i.f.f.d. (PhD);

Saidova Dildora Nurmatovna – i.f.n. dotsent;

Dexkanova Nilufar Sagdullayevna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Roziqov Jahongir Mustaqim o'g'li – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Boltayev Nurali Shiramatovich – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Ibragimova Madina Ismoilovna – i.f.f.d. (PhD), dotsent;

Javlijev Nuriddin Bektemir o'g'li – i.f.f.d. (PhD).

06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari:

Shokirov Alisher Djuraboyevich – q.x.f.d. (DSc), professor;

Mardanov Husniddin Xolbozorovich – q.x.f.d. (DSc);

Abdiyev Fozil Rashidovich – q.x.f.d. (DSc);

Sattorov Maqsud Axtamovich – q.x.f.d. (DSc);

Yuldashov Nurbek Ergashovich – v.f.d. (DSc);

Xalmirzayev Dilmurad Kamilovich – q.x.f.d. (DSc), dotsent;

Namazov Ixtiyor Choriyevich – q.x.f.d. (DSc), professor;

Xudayqulov Jonibek Bozarovich – q.x.f.d. (DSc), professor;

Eshonqulov Jamoliddin Saporboy o'g'li – q.x.f.d. (DSc), professor;

Abdullayev Anvar Kodirullayevich – b.f.n., katta ilmiy xodim;

Atabayev Ma'ruf Maxmudovich – q.x.f.n. professor;

Safarov Asqar Asadullayevich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Mustafakulov Davron Mamatqulovich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Kasimov Botir Sadriddinovich – q.x.f.f.d. (PhD);

Akramov Umidilla Ikramdjanovich – q.x.f.n. dotsent;

Elboboyev Abdug'ani Shuxrat o'g'li – q.x.f.f.d. (PhD);

Muxammadov Yo'ldoshbek Akmal o'g'li – q.x.f.f.d. (PhD);

Maxmudova Shaxnoza Abdufattaxovna – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent;

Idrisov Xusanjon Abdujabborovich – q.x.f.f.d. (PhD), dotsent.

MUASSIS

Toshkent davlat agrar
universiteti

ALOQA UCHUN MA'LUMOTLAR

Manzil: Toshkent viloyati, Qibray tumani, Universitet ko'chasi, 2-uy.

Jurnalning telegram manzili:

t.me/agrobiznes_elektronjurnal

E-mail: licht-1989@mail.ru

Jurnalning rasmiy sayti:

<https://www.agrobiznesjournal.uz>

Tel: +(998) 93 439 30 00

JURNALNING ILMIYLIGI:

Ma'lumot uchun, OAK
Rayosatining 30.11.2024-yildagi
№364/5-sonli qarori bilan
08.00.00-Iqtisodiyot fanlari
bo'yicha, 08.05.2025-yildagi
№370/5-sonli qarori bilan
06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari
bo'yicha "Dissertatsiyalar asosiy
ilmiy natijalarini chop etish
tavsiya etilgan milliy ilmiy
nashrlar ro'yxati"ga kiritilgan.

Elektron nashr, 395-sahifa.
2026-yil, oktabr.

MUNDARIJA

IQTISODIYOT FANLARI

KONSTANTIN IVANOVICH KURPAYANIDI

Green energy transition in Central Asia: capacity growth, technological diversification and system constraints.....11

TURSUNKULOVA GULCHIROY BURXONOVNA

Meva-sabzavotchilik korxonalarida biologik aktivlarni hisobga olishni xalqaro standartlar asosida takomillashtirish.....24

MO'MINOV ABDUVALI AKBARALIEVICH, DJO'RAEV MUQIMJON YAQUBJONOVICH

Tritikale seleksiyasida molekulyar markerlardan foydalanishning iqtisodiy samaradorligi: QTL, SSR, SNP va KASP yondashuvlari asosida.....30

KARIMOV NURBEK DEXKANOVICH

Yeryong'oq yetishtirishda oqqanotga qarshi kimyoviy himoya tadbirlarining iqtisodiy samaradorligini baholash.....43

SAYIPOV BEGZOD RAHIMOVICH

Valyuta kursi tebranishlari indeksini hisoblash va baholash.....53

KARIMOV NURBEK DEXKANOVICH

Yeryong'oq ekinlarida o'rgimchak kanaga qarshi kimyoviy kurash choralarining iqtisodiy samaradorligini baholash.....63

SHOMURODOV TOHIR BOYMUROD O'G'LI

Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda aholi daromadlarining o'rni haqidagi nazariy yondashuvlar.....73

МУСТАФОКУЛОВА ЗАРИФА

Сравнительный анализ лидерства в условиях кризиса и роль молодых лидеров в развитии.....80

BOZOROVA MUHABBAT TOXTAYEVNA

Korxonalarda davr xarajatlarining iqtisodiy mohiyati, mazmuni va tasnifi.....87

RAXIMJONOVA SHOHSANAM BAXODIROVNA

Davlat-xususiy sheriklik asosida ijtimoiy soha infratuzilmasini rivojlantirishda "Value for Money" (VfM) baholash mexanizmini takomillashtirish.....95

QURBANOVA OYDIN TO'LQIN QIZI

Ishlab chiqarish korxonalari raqobatbardoshligini baholashning integral ko'rsatkichini shakllantirish.....101

SADIKOVA SHOHIDA OBIDQUL QIZI

O'zbekistonda piyoz yetishtirishning iqtisodiy o'rni va samaradorligi.....108

XAKIMOV RASHID

Oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlashda sun'iy intellekt va raqamli texnologiyalarning o'rni va samaradorligi.....119

TOJIMATOV IZZATBEK IKROMALI O'G'LI

Don mahsulotlari ishlab chiqarish korxonalarida intellektual marketing strategiyasini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish.....133

SODIQOVA GAVHAR XAYRULLA QIZI

Xodimlarni boshqarishda raqamli texnologiyalardan foydalanish samaradorligi.....142

ERGASHEV ASADBEEK ULUG'BEK O'G'LI, TURSUNOV G'YOS SUNNAT O'G'LI

Meva-sabzavotlarni qayta ishlashda hosil bo'ladigan ikkilamchi resurslarni biotexnologik qayta ishlash va ulardan samarali foydalanish.....148

RASULOV XAMIDJON YAKUBOVICH

Raqamli texnologiyalar va CRM tizimlarining kichik biznesdagi o'rni.....155

BOZOROVA MUHABBAT TOXTAYEVNA

Korxonalarda davr xarajatlarini buxgalteriya hisobini tashkil etish va uning tahlili.....168

YULDASHOV ABDUMALIK ILXOMOVICH

Ekoturizmning hududiy iqtisodiy rivojlanishga ta'sirini ekonometrik baholash.....185

YULDASHOV ABDUMALIK ILXOMOVICH

Ekoturizmning hududiy iqtisodiy rivojlanishdagi rolini baholashning nazariy-metodologik asoslari.....192

MUHAMMADIEV NAUFALBEK AZIZXON O'G'LI

Elektron tijoratda sun'iy intellektdan foydalanishning kichik biznes savdo hajmiga ta'siri.....202

АБДУЛЛАЕВ АКМАЛЖОН АБДУЖАЛИЛОВИЧ

Процедура нормирования частных показателей при оценке ресурсного потенциала аграрного сектора: сравнительный анализ методов и обоснование выбора.....210

XASANOVA RUXSORA RASULJON QIZI

O'zbekistonda elektron tijoratni rivojlantirishning hududiy xususiyatlari va iqtisodiy samaradorligini oshirish.....223

UMAROVA XUSNORA DILMUROD QIZI

Orolbo'yi mintaqasida xizmat ko'rsatish korxonalarini moslashuvchan (adaptiv) boshqarishning ma'lumotlarga asoslangan modelini takomillashtirish.....229

АБДУЛЛАЕВ АКМАЛЖОН АБДУЖАЛИЛОВИЧ, ХОЛБЕКОВ ЖУРЪАТ АБДИНАБИЕВИЧ

Теоретико-методологические основы оценки ресурсного потенциала аграрного сектора: концептуальный подход и методика интегральной оценки.....234

UMARALIYEV DIYORBEEK SHUKIRALI O'G'LI

Tomchilatib sug'orish texnologiyasini joriy etishning fermer xo'jaliklari xarajat va daromadlariga ta'siri: subsidiya samaradorligining iqtisodiy bahosi (2019–2025 yillar).....247

MIRAXMEDOVA KAMOLA

O'zbekistonda turizm korxonalarini strategik boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish.....254

RAVSHANOVA ORZIGUL INOYAT QIZI

O'zbekistonning xalqaro soliq tizimiga integratsiyasi: BEPS minimum standartlari va ularning milliy soliq siyosatidagi ahamiyati.....261

IRGASHEV ABBOS JUMANAZAROVICH

Anor yetishtirish va sotish qiymat zanjirida ishtirokchilarning daromadlari ulushini iqtisodiy baholash.....274

BAXADIR ADILCHAEV

Agroturizm qishloq iqtisodiyotini diversifikatsiya qilish va hududlarning barqaror rivojlanish vositasi sifatida.....283

XO'JAMOVA LATOFAT ASADULLAEVNA

Yashil iqtisodiyot sharoitida agrobiznesda innovatsion jarayonlarni boshqarishning o'ziga xos xususiyatlari.....290

BOZOROV BOBUR HAQBERDIYEVICH

Qurilishni moliyalashtirish samaradorligiga narx omillarining ta'sirini ekonometrik baholash.....297

RAVSHANOVA ORZIGUL INOYAT QIZI

Chegaralararo soliq munosabatlari: muammolar va rivojlanish istiqbollari.....307

KILICHEV ALISHER AKRAMOVICH

O'zbekiston kimyo sanoati aksiyadorlik jamiyatlarida mavsumiylikning moliyaviy barqarorlikka ta'siri: panel tahlil (2018–2026-yillar).....322

IRGASHEV ABBOS JUMANAZAROVICH

Surxondaryo viloyatida anor ishlab chiqarish va sotish samaradorligini oshirish imkoniyatlari.....331

ЛЯМКИНА ВИКТОРИЯ АЛЕКСАНДРОВНА, НАБИЕВА АНОРГУЛ МУХАМЕТКАЗИЕВНА

Механизмы трансформации и управления предпринимательским университетом в условиях цифровой экономики.....338

YUSUFALIYEV OLIMJON ABDURAXMONOVICH

Aholi farovonligini oshirishda tadbirkorlik faoliyati samaradorligini baholash metodologiyasini takomillashtirish.....347

SAYITQULOV JAHONGIR ILHOMOVICH

Tijorat banklarida raqamli bank xizmatlarini takomillashtirish istiqbollari.....358

KILICHEV ALISHER AKRAMOVICH

Mavsumiy moliyaviy siklni identifikatsiyalash va moliyaviy barqarorlikning mavsumiy tuzatilgan ko'rsatkichlari (mineral o'g'itlar ishlab chiqaruvchi korxona misolida).....365

QODIROV ZOHIDJON ERALIEVICH

Suv resurslarini boshqarishning iqtisodiy mohiyati va tamoyillari.....373

ZAFAR QODIROV ABDIVAXOBOVICH

Long-term asset valuation and accounting in uzbekistan: a comparative analysis of national accounting standards.....381

SHAVQIDINOVA DILNAVOZ

AQSH va Yevropa ittifoqi mamlakatlari organik meva-sabzavotlar
sertifikatlaridagi farqlar.....389

KUBAYEV DJASUR ABDUMUMINOVICH

Iqtisodiyotni raqamlashtirishda yer resurslaridan foydalanish samaradorligini
oshirish omillari.....395

UO'K: 332.2:631.1

IQTISODIYOTNI RAQAMLASHTIRISHDA YER RESURLARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH OMILLARI

KUBAYEV DJASUR ABDUMUMINOVICH

TIQXMMI MTU mustaqil izlanuvchisi

E-mail: j.kubayev@tiiame.uz

ORCID: 0009-0002-1159-3107

Annotatsiya. Ushbu maqolada mamlakatimizda qishloq xo'jaligida yer resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirishning iqtisodiy, tashkiliy, texnologik, agroekologik va axborot-raqamli omillari muhokama etilgan. Mazkur tadqiqotning dolzarbligi yer resurslarining cheklanganligi, tuproq unumdorligining pasayib borishi, yer resurslaridan foydalanish samaradorligiga qo'yilayotgan talablarning ortishi, yerlarning degradatsiyasi va qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini raqamlashtirish jarayonlari bilan belgilanadi. Yer resurslaridan foydalanish samaradorligini baholash uchun iqtisodiy, agroekologik, texnologik va tashkiliy ko'rsatkichlarni yagona tizimga birlashtiruvchi integral yondashuv taklif etilgan. Shuningdek, yer monitoringi, davlat kadastr, geografik axborot tizimlari va masofadan zondlash ma'lumotlarini xo'jaliklarning iqtisodiy ko'rsatkichlari bilan integratsiyalash asosida yer uchastkalari bo'yicha boshqaruv qarorlarini qabul qilish mexanizmlari taklif etilgan.

Kalit so'zlar: yer resurslari, yer monitoringi, iqtisodiy samaradorlik, tuproq unumdorligi, raqamlashtirish, rentabellik, degradatsiya.

Аннотация. В данной статье рассматриваются экономические, организационные, технологические, агроэкологические и информационно-сифровые факторы повышения эффективности использования земельных ресурсов в сельском хозяйстве нашей страны. Актуальность исследования обусловлена ограниченной доступностью земельных ресурсов, снижением плодородия почв, растущими требованиями к эффективности использования земельных ресурсов, деградацией земель и процессами сифровизации сельскохозяйственного производства. Предлагается комплексный подход к оценке эффективности использования земельных ресурсов, объединяющий экономические, агроэкологические, технологические и организационные показатели в единую систему. Также предлагаются механизмы принятия управленческих решений по земельным участкам на основе интеграции данных земельного мониторинга, государственного кадастра, географических информационных систем и дистанционного зондирования с экономическими показателями хозяйств.

Ключевые слова: земельные ресурсы, мониторинг земель, экономическая эффективность, плодородие почв, сифровизация, рентабельность, деградация.

Abstract. This article examines the economic, organizational, technological, agro-ecological, and digital-informational factors involved in enhancing the efficiency of land resource use in the country's agricultural sector. The study is driven by the limited availability of land resources, declining soil fertility, rising demands for efficient land use, land degradation, and the ongoing digitalization of agricultural production. A comprehensive approach to assessing land-use efficiency is proposed, integrating economic, agro-ecological, technological, and organizational indicators into a unified system. Additionally, the article outlines mechanisms for making land-related management decisions by integrating data from land monitoring, the state cadastre, geographic information systems, and remote sensing with farm-level economic indicators.

Keywords: land resources, land monitoring, economic efficiency, soil fertility, digitalization, profitability, degradation.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev ta'kidlaganidek, bugungi kunda mamlakatimizda sug'oriladigan ekin yer maydoni 3.3 mln. gektarni tashkil

etadi. Uni ko'paytirish imkoni yo'q. Shu sababli, mavjud yerlarni asrab-avaylash va ulardan samarali foydalanish eng muhim vazifamizdir [1]. Butun dunyoda qishloq xo'jaligida yer ishlab chiqarishning asosiy va almashtirib bo'lmaydigan resursi va vositasi hisoblanadi. Yerning boshqa ishlab chiqarish vositalaridan asosiy jihati uning makon jihatdan cheklanganligi va ishlab chiqarish jarayonida uning miqdorini oddiy usulda kengaytirish imkoniyati mavjud emasligidir. Shu sababli qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining barqaror rivojlanishi mavjud yer resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish bilan bevosita bog'liq.

Yer resurslaridan foydalanish samaradorligi faqat bir gekardan olinadigan mahsulot miqdori bilan belgilanmaydi. Zamonaviy sharoitda ushbu tushuncha iqtisodiy natija bilan bir qatorda yerning sifat holati, tuproq unumdorligi, suv sarfi, degradatsiya darajasi, texnologik ta'minlanganlik va boshqaruv sifatini ham qamrab olishi kerak. O'zbekiston sharoitida mazkur masalaning dolzarbligi, bir tomondan, sug'oriladigan qishloq xo'jaligi yerlarining iqtisodiy ahamiyati, ikkinchi tomondan, tuproq unumdorligini saqlash, sho'rlanish va degradatsiya jarayonlarining oldini olish zarurati bilan izohlanadi.

Bu borada yer monitoringi mazkur jarayonlarni samarali va shaffof boshqarish uchun zarur bo'lgan axborot bazasini shakllantiradi. Monitoring orqali yer fondining holati, undagi o'zgarishlar va salbiy jarayonlar aniqlanadi. Ushbu ma'lumotlarni kadastr, GAT, masofadan zondlash va xo'jaliklarning iqtisodiy ma'lumotlari bilan integratsiyalash esa monitoringning oddiy kuzatuv funksiyasidan iqtisodiy boshqaruv vositasiga aylanishiga imkon beradi.

Shu nuqtayi nazardan, yer resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish masalasini yerning iqtisodiy, ekologik va ishlab chiqarish salohiyatidan uzoq muddatli va optimal foydalanish nuqtayi nazaridan o'rganish maqsadga muvofiq.

ADABIYOTLAR TAHLILI

O'zbekistonda yer resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish masalalari yer resurslarini boshqarish, davlat yer kadastr, yerlarni iqtisodiy baholash, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini tashkil etish va yer monitoringini takomillashtirish yo'nalishlarida o'rganilgan. Mahalliy olimlarning ilmiy izlanishlarida yerning ishlab chiqarish vositasi sifatidagi xususiyatlari, undan foydalanishning iqtisodiy va tashkiliy mexanizmlari hamda yer resurslarini muhofaza qilish bilan bog'liq masalalar muhim o'rin tutadi. Jumladan, A.Chertovitskiy, S.Avezbayev, A.Babajanov, M.Abdullayev, O'.Muxtorov va boshqa olimlar o'z ilmiy izlanishlari mazkur sohada samarali natijalar ko'rsatgan.

Iqtisodchi olim A.S.Chertovitskiyning [2] yer kadastrini yuritish tizimining ilmiy-metodologik asoslari va kadastr ma'lumotlarining ishonchliligini iqtisodiy jihatdan asoslashga doir tadqiqot yo'nalishi yer resurslari va ulardan foydalanish samaradorligini baholashda axborot ta'minotining o'rni va ahamiyatini ko'rsatadi. Kadastr ma'lumotlari qanchalik aniq va ishonchli bo'lsa, yer maydonlarining holati, sifati va ulardan foydalanish imkoniyatlarini baholash hamda iqtisodiy qarorlar qabul qilish uchun shunchalik mustahkam asos

yaratiladi. Biroq kadastr ma'lumotlarining ishonchliligi samaradorlikning o'zi emas, balki uni aniqlash va boshqarish uchun zarur shartlardan biridir.

Yana bir olim S.A.Avezbayevning [3] yer va suv resurslaridan oqilona foydalanishning iqtisodiy-ijtimoiy asoslariga oid ilmiy yo'nalishi, ayniqsa, ekologik muammoli hududlar sharoitida muhimdir. Ushbu yondashuvdan kelib chiqib, yer resurslaridan foydalanish natijadorligini faqat olinadigan daromad bilan cheklamasdan, suv ta'minoti, tuproq holati, ekologik xavfsizlik va hududlarning uzoq muddatli rivojlanish imkoniyatlari bilan birgalikda baholash lozim.

O.B.Muxtorovning [4] qishloq xo'jaligida yer resurslaridan foydalanishni rag'batlantirishga oid ilmiy yo'nalishi esa iqtisodiy mexanizmlarning ahamiyatini ochib beradi. Yer resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirishda rag'batlantirish mexanizmlari, resurs tejovchi texnologiyalarni joriy etish va yerning ishlab chiqarish salohiyatidan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish muhim hisoblanadi. Bunda rag'batlantirish choralarini yer sifati, xo'jalikning iqtisodiy natijalari va ekologik talablar bilan bog'lash maqsadga muvofiq.

Bundan tashqari, A.R.Babajanovning [5] "Qishloq xo'jaligi yerlaridan foydalanish samaradorligini oshirishda raqamli yer tuzishning o'rni va ahamiyati" nomli maqolasi ham biz olib borayotgan tadqiqot uchun muhim manbaa hisoblanadi. Ushbu ishning nomi va tadqiqot yo'nalishidan kelib chiqib, raqamli yer tuzish texnologiyalarini samaradorlikni oshirish omillari bilan bog'lash mumkin. Raqamli ma'lumotlardan foydalanish yer maydonlarini rejalashtirish, yer uchastkalarining holatini kuzatish va resurslarni hududiy jihatdan maqbul taqsimlash imkoniyatlarini kengaytiradi.

M.Abdullayevaning [6] "O'zbekiston Respublikasida yer resurslari monitoringi va yer fondi toifalarining geofazoviy transformasiyasi tahlili (1990–2026 yy. va Qashqadaryo viloyati misolida)" nomdagi maqolasi ham yer resurslari tarkibidagi o'zgarishlarni o'rganish uchun muhim manbaa hisoblanadi. Ushbu olimning ilmiy izlanishlarida yer fondi toifalarining o'zgarishi, yer resurslarini boshqarishda masofadan zondlash texnologiyalaridan foydalanish masalalari atroflicha muhokama qilingan. Raqamli texnologiyalarning yer resurslarini boshqarishdagi ahamiyati, an'anaviy usullardan farqli jihatlari asoslab berilgan. Mazkur tadqiqot ham geofazoviy ma'lumotlar yordamida yer fondidagi o'zgarishlarni aniqlash, foydalanilmayotgan yoki samaradorligi past bo'lgan yer maydonlarini aniqlash, hududlar kesimida yer resurslaridan foydalanishni takomillashtirish yo'nalishlariga xizmat qiladi.

Biroq ushbu yo'nalishlarni yagona iqtisodiy baholash tizimida birlashtirish masalasi yanada chuqur o'rganishni talab etadi hamda bu yo'nalish bo'yicha keng ko'lamli tadqiqotlar olib borish zaruratini tug'diradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda tizimli, iqtisodiy-statistik, qiyosiy, guruhlash, ekspert baholash va iqtisodiy-matematik usullardan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekiston Respublikasining yalpi ichki qishloq xo'jalik mahsulotlari ulushi 23.0-24.0 % ni tashkil etadi. Bunda maydoni qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan yerlarning qiymati nihoyatda kattadir. Chunki, iqtisodchi olimlarning hisob-kitoblariga ko'ra, har yili yetishtirilayotgan umumiy qishloq xo'jaligi mahsulotlarining 97-98 % i aynan qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan sug'oriladigan yerlarga to'g'ri keladi. 2022-2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida «...yangi va foydalanishdan chiqqan 464 ming gektar maydonni o'zlashtirish, ilm-fan va innovatsiyaga asoslangan agroxizmatlar ko'rsatish tizimini takomillashtirish, agrosanoat korxonalarini xomashyo bilan ta'minlash va ishlab chiqarish hajmini 1,5 baravar oshirish» [7] muhim strategik vazifalar sifatida belgilab berilgan. Mazkur vazifalarni amalga oshirishda, jumladan, zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish, raqamli monitoring tizimlarini yaratish va ekologik barqarorlikni ta'minlash orqali yer resurslaridan samarali foydalanish usullarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Yuqoridagi olimlarining ko'rib chiqilgan tadqiqotlari yer resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirishning muhim tarkibiy qismlarini yoritishga bag'ishlangan. Biroq mazkur yo'nalishlarni yagona iqtisodiy baholash tizimida birlashtirish masalasi yanada chuqur o'rganishni va kengroq tadqiq etishni talab etadi. Shundan kelib chiqib, ushbu maqolada yer resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish omillarini to'rtta o'zaro bog'liq guruhga ajratish taklif etiladi:

birinchisi, tabiiy-agroekologik omillar. Bunda tuproq unumdorligi, uning sho'rlanish darajasi, eroziya, tuproqlarning suv ta'minoti va meliorativ holati;

ikkinchisi, iqtisodiy omillar – yerdan foydalanishda bir gektar yerga to'g'ri keladigan xarajatlar, mahsulot qiymati, foyda, investitsiya va mehnat unumdorligi;

uchinchisi, tashkiliy-institutsional omillar – bunda yer munosabatlarini tartibga solish, yerda xo'jalik yuritish shakllari, rag'batlantirish shakllari va yer resurslarini boshqarish;

to'rtinchisi, raqamli texnologiyalar omillari – asosan yer monitoringi, geografik axborot tizimlari, masofadan zondlash va kadastr axborotlarining ishonchliligi asoslanadi.

Ushbu omillar bir-biridan mustaqil emas. Masalan, yuqori unumdorlikka ega yer ham suv ta'minoti, agrotexnologiya yoki boshqaruv sifati past bo'lgan sharoitda kutilgan iqtisodiy natijani bermasligi mumkin. Bu shuni anglatadiki, yuqoridagi omillarni alohida-alohida tadqiq qilish emas, balki, majmuaviy tarzda olib borish ko'zlangan maqsadga olib boradi.

Yer resurslaridan foydalanish samaradorligi ko'p omilli iqtisodiy kategoriya hisoblanadi. Shu sababli uning o'zgarishini faqat hosildorlik yoki yalpi mahsulot dinamikasi bilan izohlash yetarli emas. Masalan, hosildorlikning oshishi iqtisodiy jihatdan ijobiy natija bo'lib ko'rinsa-da, bunga haddan tashqari ko'p suv, o'g'it yoki boshqa resurslardan foydalanish hisobiga erishilgan bo'lsa, uzoq muddatda yerning ekologik holati yomonlashishi mumkin. Yer monitoringi ushbu jarayonda

“erta ogohlantirish” mexanizmi vazifasini bajaradi. Yer holatidagi salbiy o'zgarishlar dastlabki bosqichda aniqlansa, ularni bartaraf etish xarajatlari keyinchalik yuzaga keladigan iqtisodiy zararlarga nisbatan past bo'lishi mumkin. Shuningdek, monitoring ma'lumotlarining iqtisodiy ko'rsatkichlar bilan integratsiyasi har bir yer uchastkasi bo'yicha qaysi texnologiya, qaysi xarajat, qanday natija kabi savollariga javob berish imkonini yaratadi.

1-rasm. Yer monitoringi ma'lumotlari asosida qishloq xo'jaligida iqtisodiy samaradorlikni oshirishning boshqaruv zanjiri

1-rasmdan ko'rish mumkinki, monitoring shunchaki ma'lumot yig'ish jarayoni sifatida emas, balki agroteknologik qarorlar, xarajatlarni optimallashtirish, hosildorlik va olinadigan foyda o'rtasidagi bog'liqlikni ta'minlovchi boshqaruv vositasi sifatida ifodalaydi.

1-jadval

Raqamli iqtisodiyot sharoitida yer resurslaridan foydalanish samaradorligini oshiruvchi asosiy omillar

№	Asosiy omillar	Amalga oshirish mexanizmi	Iqtisodiy samaradorlikka ta'siri
1	Yer monitoringini yuritish tizimi raqamlashtirish	Geografik axborot texnologiyalari, masofadan zondlash va sun'iy yo'ldosh ma'lumotlaridan foydalanish	Yer holatini tezkor baholash va monitoring uchun ketadigan xarajatlarni maksimal darajada kamaytirish
2	Elektron yer axborot bazasi	Har bir yer uchastkasi haqidagi ma'lumotlarni yagona bir tizimga birlashtirish	Taqdim etiladigan axborotlarning aniqligi va boshqaruv qarorlari sifatini oshirish
3	Aqlli deqonchilik texnologiyalari	GPS, sensorlar va raqamli xaritalar asosida agroteknik tadbirlarni rejalashtirish	Suv, mineral o'g'itlar, yoqilg'i va mehnat sarfini optimallashtirish
4	Suv resurslarini boshqarishni raqamlashtirish	Sug'orishda smart texnologiyalarini qo'llash	Suv sarfini maqbullashtirish va ortiqcha suv sarfida sanksiyalar joriy etish
5	Tuproq bonitirovkasi va yer unumdorligini raqamli baholash	Tuproq tahlili, elektron kartogrammalar va agroekologik baholash	Yerning ishlab chiqarish salohiyatidan oqilona va samarali foydalanish
6	Yer resurslarini iqtisodiy tahlili va prognozlash	Raqamli ma'lumotlar asosida xarajatlar, daromad va rentabellikni hisoblash hamda iqtisodiy bashoratlash	Resurslarni samarali taqsimlash va moliyaviy yo'qotishlarni kamaytirish
7	Raqamli kompetensiyali kadrlar tayyorlash	Mutaxassislarni GAT va boshqa raqamli texnologiyalarning boshqaruvi bo'yicha tayyorlash	Sohaga ilg'or xorijiy tajribalarni olib kirish va moliyaviy mustaqillikka erishish

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, yer resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish raqamli texnologiyalarni joriy etish bilan bir qatorda, yer haqidagi axborotlarning aniqligi, ishonchliligi, suv va moddiy resurslarni boshqarish sifati hamda iqtisodiy qarorlarning asoslanganligiga bog‘liqligini ko‘rsatadi. Xususan, GAT va masofadan zondlash texnologiyalari yer maydonlaridagi o‘zgarishlarni aniqlash, tuproq unumdorligini baholash va foydalanishdagi muammolarni erta aniqlash imkonini beradi. Ushbu ma’lumotlarni xarajatlar va daromadlar tahlili bilan birlashtirish esa yer resurslaridan foydalanishning iqtisodiy natijadorligini baholash uchun metodik asos yaratadi.

XULOSA

Olib borilgan tadqiqot natijalari shundan darak beradiki, qishloq xo‘jaligida yer resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish birgina hosildorlikni ko‘paytirish bilan cheklanmaydi. Mazkur jarayon yerning iqtisodiy, ekologik, texnologik va tashkiliy salohiyatidan kompleks foydalanishni talab qiladi. Yer resurslaridan foydalanish samaradorligiga tuproq unumdorligi, suv ta‘minoti, agrotexnologiyalar, yer tuzish, ekinlarni optimal joylashtirish, investitsiyalar, iqtisodiy rag‘batlantirish va axborot-raqamli texnologiyalar birgalikda ta‘sir ko‘rsatadi. Bundan tashqari yer resurslaridan samarali foydalanishdagi asosiy tadbirlardan biri deb qaralayotgan yer monitoringini geografik axborot tizimlari, masofadan zondlash va kadastr axborotlari bilan integratsiyalash orqali yer resurslarini boshqarishning tezkorligi hamda aniqligini oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Prezident qishloq xo‘jaligi xodimlari anjumanida so‘zga chiqdi – O‘zbekiston yangiliklari – Gazeta.uz
2. A.Chertovitskiy.Yer axborot tizimi. T.:2016 y.
3. S.Avezbayev.Yer tuzishni loyihalash. Darslik. T.:2004 y.
4. O‘.Muxtorov.Qishloq xo‘jaligida yer resurslaridan samarali foydalanishni rag‘batlantirish mexanizmlarini takomillashtirish. Diss. avtoreferati. T.: 2021 y.
5. A.Babajanov.Qishloq xo‘jaligi yerlaridan foydalanish samaradorligini oshirishda raqamli yer tuzishning o‘rni va ahamiyati. // Ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to‘plami / TIQXMMI MTU, 2023 y.
6. M.Abdullayeva. O‘zbekiston Respublikasida yer resurslari monitoringi va yer fondi toifalarining geofazoviy transformasiyasi tahlili (1990–2026 yy. va Qashqadaryo viloyati misolida). T.:O‘zbekiston Zamini, 2026 y.
7. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risidagi Farmoni.

Mas'ul muharrir: Beglayev Uchqun

Musahhih: Boltayev Nurali

Sahifalovchi va dizaynerlar: Normurodov Sarvar,
Sharipov Shoxruh

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul hisoblanadi. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqolalar, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: licht-1989@mail.ru

Jurnalning telegram manzili: t.me/agrobiznes_elektronjurnal

Telefon raqami: +998939018320, +998934393000

Jurnal rasmiy sayti: <https://www.agrobiznesjournal.uz>

"Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 30.11.2024-yildagi №364/5-sonli qarori bilan 08.00.00-Iqtisodiyot fanlari bo'yicha, 08.05.2025-yildagi №370/5-sonli qarori bilan 06.00.00-Qishloq xo'jaligi fanlari bo'yicha "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga kiritilgan.

"Agrobiznes, fan va texnologiyalar" ilmiy-amaliy elektron jurnali 2023-yil 23-maydan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669225** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №083688